

5. Kovalchuk V. I., Vorotnykova I. P. (2017). Modeli vykorystannia elementiv dystantsiinoho navchannia v shkoli. *Informatsiini tekhnologii i zasoby navchannia*, 60 (4). Available at: https://www.researchgate.net/publication/320182960_MODELII_VIKORISTANNA_ELEMENTIV_DISTANCIJNOGO_NAVCANNA_V_SKOLI.
6. Malyska I. D. (2009). IKT hramotnist — vymoha suchasnykh system osvity zarubizhnykh krain (dosvid SShA). *Informatsiini tekhnologii v osviti : zb. nauk. prats.* Kherson: KhDU, 4, pp. 243—249.
7. *Natsionalna dopovid "Tsili staloho rozvytku dlia ditei Ukrainy" (2019). pidhotovlena Departamentom ekonomichnoi stratehii ta makroekonomichnogo prohnouzuvannia (2019).* Available at: <https://me.gov.ua/Documents/Download?id=bec63b3c-bb72-41c9-bb7c-836239bca9754>.
8. Ponomarenko L. (2015). Elektronni bibliohrafichni resursy derzhavnoi naukovo-pedahohichnoi biblioteki Ukrainy imeni V. O. Sukhomlynskoho u formuvanni natsionalnogo informatsiinoho prostoru. *Spetsialni istorychni dystsypliny: pytannia teorii ta metodyky*, Ch. 25, pp. 103—114. Available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/sidptm_2015_25_9.
9. Skachenko O. O. (2018). Bukva, tsyfra abo nasha informatsiia vzhe u vashykh hadzhetakh. *Materialy konf. "Biblioteka: mistse tradytsii, prostir innovatsii"*, pp. 104—107.
10. Berezivska L. D., Zozulia S. M., Straihorodska L. I. (2017). *Stratehiia rozvytku Derzhavnoi naukovo-pedahohichnoi biblioteki Ukrainy imeni V. O. Sukhomlynskoho na 2017—2026 roky.* Kyiv.
11. Shuneych B. (2003). Obruntuvannia naukovoї terminologii z dystantsiinoho navchannia. *Visnik Nacionalnogo universitetu "Lvivska politehnika"*, 490, pp. 95—104.
12. *Organizaciya distancijnogo navchannya v shkoli : metodichni rekomendaciyi.* Available at: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/metodichni%20recomendacii/2020/metodichni%20recomendacii-dustanciyna%20osvita-2020.pdf>.
13. *Oglyad platform ta instrumentiv distancijnogo navchannya, rekomendaciyi dlya organizaciyi distancijki u shkoli, — GO "Smart osvita" ta MON pidgotuvai posibnik.* Available at: <https://mon.gov.ua/ua/news/oglyad-platform-ta-instrumentiv-distancijnogo-navchannya-rekomendaciyi-dlya-organizaciyi-distancijki-u-shkoli-go-smart-osvita-ta-mon-pidgotuvai-posibnik>.

Надійшла до редакції 8 липня 2020 року

СОЦІОКОМУНІКАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ

УДК 328.182:321.6.014|(470+571)(045)
DOI: 10.36273/2076-9555.2020.8(289).37-44

Микола Сенченко,
директор Книжкової палати України, професор,
e-mail: director@ukrbook.net
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7445-5185>

Чи є в Росії "глибинна держава"?

У сьомому номері часопису "Вісник Книжкової палати" надруковано статтю "Глибинні держави" — реальність чи утопія?, у якій досліджено феномен цього явища. Продовжуючи вивчення порушеної проблематики у проєкції на різні країни світу, проведено аналіз політики Росії та СРСР з метою виявлення в них "глибинних держав".

Зазначено, що "глибинна держава" — це не просто лобіювання, а тінювий уряд, іноді могутніший за реальний. Як суб'єкт управління "глибинна держава" є конгломератом груп, орієнтованим на виконання стратегічної мети, котру вважає пріоритетною для країни, в якій діє. Часто "глибинна держава" прагне настільки впливати на діяльність формальних органів влади, що здатна паралізувати їх роботу загалом.

З'ясовано, що в сучасній Російській Федерації "глибинна держава" тільки формується, що значною мірою позначається на стосунках країни зі США та Україною. Завданням російської "глибинної держави" є експансія: економічна, інформаційна, політична, військова, — тобто вона має імперську мету, котру вважає єдиною формою виживання. Очевидно, що є кілька рівнів глибини, певний центр і його периферійне коло, що впливають на політику всупереч інтересам головних фінансових груп і колишніх адміністративних команд, але найвиразніші ознаки "глибинної держави" в Росії — це захоплення Криму й перемога в Сирії. Російський імперський проєкт — це історична неминучість, а отже, неминуча й російська "глибинна держава".

Ключові слова: "глибинна держава"; СРСР; капіталізм; тінювий уряд; новий світовий порядок; націоналізм

Постановка проблеми. Для України вкрай гострою є проблема відносин із Росією, від яких значною мірою залежить мир на нашій землі й економічний розвиток країни. Вважаємо за потрібне докладно розглянути процеси, що відбуваються в Росії, з огляду на формування там "глибинної держави", що безпосередньо позначається на її політиці.

Мета статті — системно дослідити процеси створення "глибинних держав" у СРСР і Російській Федерації та їх вплив на відносини зі США та Україною.

Виклад основного матеріалу дослідження. У чому полягає мета й головна проблема "глибинної держави" Росії? Насамперед у тому, що російський капіталізм

занадто слабкий. Його сил вистачає, щоб скупити лобістів для просування внутрішніх законів, але це радше стосується пільг і захисту від держави. До політичного замовлення на обслуговування експансії на зовнішні ринки російський капітал не дозрів історично. Він ще й внутрішній простір Росії не захопив, що ж говорити про рух зовні?

Потреба у "глибинній державі" виникає тоді, коли капітал дійшов межі зростання всередині країни, коли чаша переповнена й слід шукати, куди їй переливатися далі. Однак якщо чаша напівпуста, то розмови про це передчасні — спочатку потрібно наповнити її по вінця.

Нааявності Газпрому й Роснафти, що створили коло політичних лобістів, які претендують на звання

"глибинної держави", замало для її повноцінного формування, адже решта економічних акторів російського капіталізму занадто відсталі. Для створення "глибинної держави" в Росії слід сформувати мережу великих корпорацій у технологічному секторі. Потрібні власні "Дженерал моторс" і "Дженерал електрик".

Пам'ятаєте? "Що добре для "Дженерал моторс" — добре для США". Це інструкція замовника виконавцеві, тобто принаймні вони вже існують. Це і є ознакою готовності до створення "глибинної держави". Російський франко-японський "АвтоВАЗ" чи Пермський моторний завод поки до такої декларації не дозріли.

Утім, це не означає, що в Росії немає системи політичного "кришування" великого бізнесу. Вона є, але радше схожа на рекет, аніж на "глибинну державу". У Росії є й Союз промисловців і підприємців (РСПП), але це, ймовірно, захисна профспілка, ніж могутній замовник. До формулювання вимог щодо забезпечення глобальної експансії РСПП ще занадто слабкий, хоча, можливо, з його надр, а також із депутатів Держдуми, ветеранів розвідспільноти й експертного пулу аналітиків згодом постане російський варіант повноцінної "глибинної держави".

Численні спроби російських аналітиків віднести поняття "глибинної держави" до теорії змови наражаються на його цілком наукове трактування — як концентрації управління в руках окремих груп державних службовців і членів експертних товариств, які створюють для своєї взаємодії неформальні інститути й функціонують за лаштунками публічної політики.

Формування зазначених структур настільки природний процес, що його описано ще законом Паркінсона, який у напівжартівливій формі висловив реальні тенденції світу управління. Зокрема, у будь-якій великій групі, зібраній для обговорення й реалізації процесів управління, завжди сформується мала група, яка перебере на себе всі узгодження й рішення. Перехоплення управління зумовлено неспроможністю великих груп оперативного реагувати на проблеми. Отже, це стихійно сформований штаб, що працює паралельно з офіційним.

Загалом, "глибинна держава" — не просто групи лобіювання, а тіньовий уряд, інколи могутніший за реальний. Як суб'єкт управління "глибинна держава" є конгломератом груп, орієнтованим на виконання стратегічної мети, котру вважає пріоритетною для країни, в якій діє. Часто "глибинна держава" прагне настільки впливати на діяльність формальних органів влади, що здатна паралізувати їх роботу загалом.

У Вікіпедії описано лише два види "глибинних держав": американську й турецьку. У США "глибинна держава" виражає інтереси глобалізму, прагнучи максимально обмежити діяльність Д. Трампа, а в Туреччині підтримує консервативні й державницькі цілі. В обох країнах діяльність "глибинної держави" так чи інакше спрямована на експансію, розширення сфери впливу у світі й пригнічення ліберальних, демократичних та лівих течій і тенденцій. Зокрема, США, формально декларуючи лібералізм, по суті, практикують тоталітаризм, що ґрунтується на маніпуляціях із

масовою свідомістю, й до лібералізму це не має жодного стосунку.

Історик А. Фурсов зауважив, що лібералізм на Заході взагалі помер на початку ХХ ст. і його похорони припали на період Великої депресії у США. Те, що згодом назвали лібералізмом, насправді є диктатурою радикальних груп наднаціонального управління й узгодження, так званого Світового уряду. Саме в такий спосіб США здійснюють свою експансію. Туреччина ж намагається відновити Османську імперію, її експансія заснована на використанні традиційної та корпоративної ідеології. У будь-якому разі "глибинна держава" як спільнота діячів, що прагнуть досягти цілей експансії, існує та має характерні риси.

Якщо розглядати явище в зазначеному ракурсі, то можна зробити висновок, що "глибинна держава" обов'язково є в тих країнах, еліти яких націлені на експансію як на засіб забезпечення національних інтересів. Безумовно, "глибинні держави" наявні в Англії, Німеччині, Швеції, Данії, Італії, Туреччині, Ірані, Ізраїлі та Китаї. Важко припустити, що їх немає в Росії. Інакше як пояснити феномен Путіна, коли в розпал панування компрадорських груп, яких зазвичай називають лібералами, в Росії відбувається захоплення управління та його поступова переорієнтація на курс, що заперечує компрадорські принципи та входить у дедалі глибший конфлікт із цілями глобальних англосакських еліт?

Це можна пояснити лише наявністю в Росії "глибинної держави", чия діяльність не припинялася ані на мить навіть у періоди розпаду СРСР, правління Б. Єльцина й зради всіх державних і національних інтересів. Не випадково Путін першим своїм рішенням скасував Угоду про розділ продукції, що давала змогу транснаціональним корпораціям (ТНК) грабувати Росію на видобутку нафти й газу. На жаль, цього не сталося в Україні, адже жоден наш президент не обмежив зазіхання ТНК на експлуатацію й видобуток вуглеводнів у нашій країні.

Саме відтоді й розпочалася конфронтація Заходу з Путіним, який намагався видаватися лібералом та уникати конфлікту, допоки не вдалося зміцнити державність і відновити боєздатність армії.

"Глибинна держава" в Росії є, й результати її діяльності видно неозброєним оком. Невідомо, чи становить її основу орденський принцип, але очевидно, що наявні кілька рівнів глибини, певний центр і його периферійне коло, наявний вплив цих сил на політику, котрий суперечить інтересам головних фінансових груп і колишніх адміністративних команд. Головним завданням є експансія: економічна, інформаційна, політична, військова, — тобто "глибинна держава" Росії має імперську мету й вважає це єдиною формою виживання країни. У світі лише кілька держав, здатних реалізувати такі масштабні плани, й Росія поміж них.

Інструментами мобілізації населення довкола цієї ідеї слугують різноманітні інститути й стратегії. Наприклад, у СРСР організаційно й ідеологічно експансію забезпечувала КПРС, проте коли ці інструменти виявилися непридатними, їх змінили. Нині

"глибинна держава" в Росії організовує виконання завдань експансії через численні інститути, як-от: уряд, Держдума, ключові фігури ЗМІ, панівна та опозиційні партії, незважаючи на їх неабияку засміченість "п'ятою колоною". Ідеологію "глибинна держава" вважає за краще поки відкрито не формулювати, хоча в латентній формі вона виразна в дискурсі, й суспільний загал її не лише розуміє, а й поділяє.

Загалом, "глибинна держава" опанувала ситуацію після розвалу СРСР і його звичних інститутів управління. Пряму агентуру ворога вилучено з органів законодавчої та виконавчої влади, агентуру впливу локалізовано й взято під контроль, для забезпечення її діяльності розроблено ефективні механізми нейтралізації. Проте найголовніші ознаки "глибинної держави" в Росії — це захоплення Криму й перемога в Сирії. Зрив "української карти" проти РФ виявив здатність її "глибинної держави" знаходити протиотруту для отрути західних аналітичних центрів. Основною перевагою російської "глибинної держави" є її неідентифікованість.

Росія так само швидко вихопила Крим у НАТО, забезпечивши амортизацію збитків від санкцій. Відключення від SWIFT вже не загрожує фінансовим колапсом. Безпеку продуктового ринку гарантовано, хоча за окремими позиціями і є прогалини, їх можна усунути завдяки імпорту з інших країн. Санкції не спрацювали. Еліти не розкололися.

Той факт, що для реалізації цих операцій потрібні якісно нові військово-промисловий комплекс (ВПК), збройні сили, структури розвідки й управління, став несподівано зрозумілим, коли справу було вже зроблено, а отже Захід постав перед дилемою: ядерне зіткнення з РФ чи організований відступ. Захід обрав друге, але зрозумів: перемога над Росією виявилася помилкою, Росія відвоює втрачене.

Будь-яке повернення на втрачені позиції є наступом, а будь-який наступ — експансією, діяльністю, спрямованою на розширення меж. Тому США так хворобливо реагує на ознаки експансії РФ, прагнучи зафіксувати її уражений стан і тотально обмежити інформаційний та фінансовий потенціал, підштовхуючи уряд до подальших кроків із відокремлення життєво важливих систем держави від Заходу.

Виконання цієї програми неможливе без посилення в Росії "глибинної держави" — групи осіб, яка створює умови для трансформації суспільства й досягнення нових рубежів розвитку. Російська "глибинна держава" вступила в невидиму смертельну сутичку з американською. Сили, як зазвичай, нерівні, але ж у Росії від часів Суворова воюють не числом, а вмінням. І, судячи з результатів цієї війни, РФ почувається впевнено.

Специфіка Росії така, що капіталізм, котрий розпочав формуватися 30 років тому, усвідомлює свій національний інтерес. Він вже минув стадії народження й зростання і тепер входить у стадію дозрівання. Для створення сприятливих умов йому потрібен контроль над фінансовою системою, натомість нині національні фінанси перебувають у руках зовнішнього

управління. Це повністю змінює мотивацію і бізнесу, і чиновництва, що його прикриває.

У таких умовах "глибинна держава" стане або філією іншої "глибинної держави", або розколотою спільнотою, де державники воюють із компрадорами. Саме в цій боротьбі й кристалізується повноцінна "глибинна держава", що гостро потребує й суверенної фінансової системи, котра працюватиме на технологічне зростання, й держав-сателітів, котрі входитимуть у сферу впливу та управління.

Ще одна специфічна риса — неможливість прямо від'єднати фінансову систему від зовнішнього контуру. У слабкій державі, що залежить від розрахунків з експорту та імпорту, така сепарація призведе не до посилення держави, а до катастрофи. Отже, потрібні особливі стратегії, що дають змогу відокремити фінансову систему країни за умови її інтеграції в міжнародну фінансову систему.

Розв'язання цих завдань надасть можливість російській "глибинній державі" закріпитися як самодостатньому феномену й служити цілям національного розвитку. Ці процеси вже тривають, але для повної кристалізації потрібні не роки, а десятиліття.

Російський імперський проект — це історична неминучість, а отже, неминуча й російська "глибинна держава". Її батьки-засновники нині працюють на повну потужність, і результати цієї роботи побачимо за нового покоління політиків. По суті, такий трансфер і уособлює процес створення "глибинної держави", просто є етапи, на проходження яких потрібен триваліший час, однак загалом рух відбувається саме в цьому напрямі.

Глобальна "глибинна держава", КДБ і СРСР.

Сучасна глобалізація — це спосіб досягнення світового панування, ідеологія розподілу людства на дві частини: панівний "золотий мільярд", і "тубільне населення", що його обслуговуватиме. Глобалізація веде до руйнування усталеної системи міжнародних відносин, поневолення світу за допомогою фінансових, військових і пропагандистських засобів. Остаточна мета — різке скорочення населення планети й рівня споживання, депопуляція тощо. Для її досягнення глобальна "глибинна держава" Заходу провокує кровопролитні конфлікти, фінансові кризи, техногенні катастрофи, нав'язує атмосферу бездуховності та спотворених цінностей. Інакше кажучи, глобалізація — це не інтеграція людства, а найвища стадія глобального нацизму, а отже слід говорити не про антиглобалізм, а про антифашистські дії. Нинішня політика США та їхніх союзників, — не бачений в історії людства нацизм, а його жертви — народи та держави. Утім, найголовніша мета Сполучених Штатів — Росія. США бомбардували Косово та Югославію заради створення найбільшої на півдні Європи бази для американських військових ("Бондстіл" у Косово), а нині оточують військовими базами та біологічними лабораторіями Росію.

Подивімося на процеси формування нового світового порядку з іншого ракурсу й згадаймо, що від другої половини XX ст. плани глобальної "глибинної держави" з перебудови світу перейшли з теоретичної

площини у практичну. Тоді ж стало очевидно, що доки існує Російська імперія, тобто СРСР, про переможну ходу нового світоладу годі й мріяти. Радянський Союз доволі успішно відстоював свої життєві інтереси в різних куточках земної кулі (яскравими прикладами є Східна Європа, Індокитай, низка країн Близького й Середнього Сходу, що входили в зону впливу СРСР). Варто згадати, що Радянський Союз допоміг вижити країнам Африки й Латинської Америки, населення яких англосакси намагалися знищити.

Саме у другій половині ХХ ст. головне питання глобальної "глибинної держави" стояло так: або перемогти Радянський Союз, або визнати план досягнення світового панування утопією, адже процес глобалізації нагадує політ ракети — вона не може зупинитися на пів дорозі. Глобалізація або охоплює всю планету, або повертає назад.

Настанова на "останній і рішучий бій" у 1960-ті рр. постійно домінувала у висловлюваннях вождів та ідеологів мондіалізму. "Наша епоха, — 1968 р. стверджував З. Бжезинський, — не просто революційна епоха: це фаза нової метаморфози всієї людської історії. Світ стоїть на порозі трансформації, яка за своїми історичними й соціальними наслідками драматичніша, ніж та, що була викликана французькою та більшовицькою революціями. У 2000 р. світ визнає, що Робесп'єр і Ленін були доволі м'якими реформаторами" [1].

Доречно згадати промову президента США Дж. Буша-молодшого, сповнену погроз і загадкових натяків: "Наближається час, коли ми почнемо діяти. Це буде боротьба всього світу, боротьба цивілізації. Ми не знаємо, якою буде розв'язка. І знаємо, що Бог не нейтральний. Країна має чекати не однієї битви, а тривалої кампанії, що не має собі рівних в нашій історії" [2].

Подібні міркування — своєрідний виклик історії, вистражданий людством. Цілком очевидно, що еліти розпочали інтенсивно втілювати в життя план поневолення світу, й передусім слід було знищити Радянський Союз.

Чому саме 1968 рік? Ось тут, як мовиться, "собака й заритий". Річ у тім, що насправді "перебудова" розпочалася в США, а її "архітектором" став не хто інший, як Дж. Кеннеді — американський президент, трагічно вбитий за таких загадкових обставин, що їх не спромоглася з'ясувати й компетентна Комісія Воррена. Рубіж 1950—1960-х рр. став переломним для народів по обидва боки "залізної завіси". Це була ера "втраченого покоління" на Заході й дисидентства на Сході. Нове покоління бажало оновлення життя й політики, і його кумиром судилося стати Дж. Кеннеді. Він мріяв затвердити у США універсальні принципи доби Просвітництва й на їх основі сформувати єдину політичну націю, вільну від расових і етнічних бар'єрів. Президент-реформатор вірив у відкрите суспільство, де відмінності в походженні й стартових умовах не мали вирішального значення. Ревнивій свідомості протестантських "малих суспільств" він протиставив "нове мислення" єдиного "великого суспільства", в якому кожен американець може реалізувати себе незалежно від кольору шкіри, віри й інших цензових особливостей. Проте втілити в життя ці ідеї політик не

зміг, його вбили на очах усієї Америки — на сцену вийшла глибинна влада — влада спецслужб.

Парадокси демократії полягають у тому, що її типовий носій — середній клас, успішна меншість. Коли ж на політичну сцену намагається вийти соціально не влаштована й невдоволена більшість, стабільність руйнується. Так було в повоєнні роки у США, щоправда, у пригоді стала "холодна війна": в її умовах керівна верхівка домагалася лояльності громадян не успішною політикою, а залякуючи прикладами життя в СРСР.

У той період у радянському й американському суспільствах, окрім "зовнішньої" партії, що вела постійні діалоги з більшістю населення, формувалася "внутрішня" партія, краще поінформована про події й таємні важелі внутрішньополітичного життя, що суттєво впливала на зовнішньополітичні події. "Зовнішня" партія всіляко демонструвала плюси своєї політики, переконуючи народ у перевагах його способу життя й критикуючи заокеанського супротивника.

"Внутрішня" партія чимдуж віддалялася від народу, знаходячи дедалі більше спільного між політичними проблемами офіційного супротивника й власними. Контингент "внутрішніх" партій становили переважно аналітичні центри спецслужб.

Отже, паралельно з чотирма відгалуженнями влади — виконавчою, законодавчою, судовою і засобами масової інформації, формувалася "п'ята влада", що за асоціативними й змістовими ознаками наближалася до "п'ятої колонії". Саме у той період і відбулося становлення глобальної "глибинної держави".

Довідка. "П'ята колона" — термін з історії громадянської війни в Іспанії, коли Мадрид атакували чотири колони франкістів, а "п'ята" — таємна, "працювала" всередині оточеного міста. Це зрадники, яких держава-агресор фінансує й використовує для диверсій в тилу певної країни" [3].

Професійне самовизначення влади, що дістала назву таємної, або влади спеціальних служб, полягає у протиставленні відкритості депутатського корпусу — таємній владі експертів; дилетантизму публічних політиків — таємному езотеричному знанню професіоналів спецслужб про приховані важелі й тіньові боки політики.

Відкритість політики Дж. Кеннеді злякала американську "глибинну державу", що не бажала втрачати професійні таємниці та привілеї, і президент став для неї вкрай небезпечним.

Для світу залишилося таємницею, як американський громадянин Л. Г. Освальд спокійно перетнув межу Радянського Союзу, жив там певний час і навіть одружився, а згодом повернувся у Сполучені Штати, щоб усунути президента. Тоді, напевно, й виник прецедент таємної ділової співпраці спецслужб СРСР і США, а вбивство Дж. Кеннеді стало однією з перших глобальних операцій за їх участі.

Американська "глибинна держава" засвоїла головний урок: якщо перебудова настільки небезпечна для власної країни, чому б не експортувати її супротивникам? Окрім того, швидка адаптація вдови Освальда до життя у США також наводила на

роздуми: якщо перебудовчий елемент зазнає фіаско, то реформатори зможуть безперешкодно емігрувати.

Наступний урок "глибинна держава" винесла з подій "празької весни" 1968 р., коли покоління "шістдесятників" повстало проти тоталітарної системи. "Внутрішня" партія зрозуміла, що врешті-решт соціалістичну систему буде зруйновано, й не хотіла бути похованою під її уламками.

Отже, в Радянському Союзі розпочала формуватися "глибинна держава", основу якої становили спецслужби, і насамперед Комітет державної безпеки (КДБ). І як тільки їх аналітики усвідомили уроки "празької весни", доля соціалізму в Радянському Союзі стала залежати від розв'язання однієї проблеми: чи можна зробити так, аби за зміни чинного ладу новими хазяями життя залишилися колишні правителі?

Інформуючи ЦК КПРС про плани Центрального розвідувального управління (ЦРУ), КДБ одночасно стимулювала створення "незалежних" науково-дослідних центрів і громадських організацій, формуючи модернізовану структуру — "глибинну державу", — що мала змінити усталений лад країни у відповідний момент.

"Ще 1979 р. керівник КДБ Ю. Андропов ініціював створення й став куратором "групи з вивчення досвіду соціалістичних країн" (від 1983 р. — "група з удосконалення соціалістичної економіки"), — зазначає О. Виноградов, — до якої увійшли майже всі економісти — майбутні глашатаї "реформ і вільного ринку" (зокрема, Гайдар, Чубайс, Авен та ін.). Ще раніше було засновано Інститут США і Канади РАН, що "підготував" для перебудови Арбатова, Примакова, Шаталіна" [4].

"Вільним дослідницьким центром" і однією з філій КДБ став Інститут міжнародного робітничого руху. Цікаво, що співробітники цього "ідеологічного" закладу в 1989—1991 роках надавали консультації незалежним профспілкам шахтарів. Організовані ними страйки значно сприяли падінню М. Горбачова й приходу Б. Єльцина. З іншого боку страйкарям допомагав Інститут вільних профспілок США, що фінансується американськими спецслужбами" [5].

Одночасно співробітники КДБ розпочали заповнювати ЗМІ. Зокрема, Держтелерадіо СРСР — "ударний інструмент перебудови" — у грудні 1987 р. очолив колишній начальник Держбезпеки Білорусі генерал О. Аксенов. Відтоді на телебаченні з'явилися програми, що пропагували ідеї "прогресу й демократії", як-от "Взгляд", відбувалися "психоенергетичні" сеанси Кашпіровського й Чумака тощо. У ЗМІ неодноразово наводилися думки вчених стосовно того, що ці сеанси є акціями масового зомбування населення.

Перебудова відкрила широкі можливості для співробітників спецслужб, які посіли ключові посади у приватних прибуткових структурах і долучилися до великого бізнесу. Наприклад, керівником аналітичної служби групи "Міст" став колишній начальник П'ятого (ідеологічного) управління Луб'янки Ф. Бобков, а керівник російського КГБ-АФБ В. Іваненко обіймав посаду першого віцепрезидента нафтової компанії "ЮКОС".

Таких прикладів — безліч. Майже всі приватні підприємства, а також перші комерційні банки створені

під наглядом КДБ і за участю його співробітників. Активно долучалися вони й до політичного життя країни. Зокрема, 1990 р. колишній резидент радянської розвідки в США, а згодом — начальник ленинградського КДБ генерал О. Калугін став одним із лідерів "демократичного руху". У 1992 р. генерал цього самого відомства О. Стерлігов очолив "Російський національний собор", а фактично — увесь правий рух. Багато співробітників КДБ було обрано до республіканських і місцевих парламентів. Доходило й до конфузу. Так, полковник П'ятого управління В. Саушкін, обраний депутатом Московської ради, зустрівся на засіданні з колишніми дисидентами, яких заарештовував на початку 1980-х рр.

Усе це факти, а вони, як відомо, "річ уперта". Факти свідчать і про те, що керівники західних спецслужб давно є космополітичним масонським товариством; імовірно, й чекісти мають стосунок до таємних об'єднань... Відомо, що плани латентних правителів часто викладали в художній формі їх письменники-адепти — як романи під масками вигадок. У такий спосіб ідеї ширилися масами й ставали прапорами відкритих громадських рухів.

У цьому контексті покажемо роман Д. Морелла "Братство Рози". Згідно із сюжетом, після Другої світової війни керівники розвідок СРСР, США, Великої Британії та Китаю підписали "договір Абеляра". Окремі дослідники роблять висновок, що, об'єднавшись у межах цієї символічної угоди із силами радянської верхівки, ЦРУ і здійснило "російсько-американську революцію", про яку зауважував Б. Єльцин, приймаючи 1994 р. у Кремлі Б. Клінтона. Постає запитання: чи не були чекісти представниками глобальної "глибинної держави", ще задовго до "серпневої революції" 1991 р. залученими до копіткої роботи зі знищення "біполярності" світової системи" й встановлення нового світового ладу? Саме тоді відбувалося надзвичайно інтенсивне взаємне проникнення розвідників двох країн, СРСР і США, у найвищі ешелони влади.

Опосередкованим доказом може слугувати інформація про полковника розвідки КДБ А. Голіцина, який 1962 р. утік у США. Відомості, котрі він надав ЦРУ, допомогли викрити важливих радянських агентів, наприклад, начальника штабу шведської армії Ю. Венстрема, двох керівників відділу французької спецслужби, а також Г. Кіссинджера, який тоді обіймав посаду чиновника Держдепартаменту США. А. Голіцин стверджував, що ще під час служби в американській армії майбутній політик став агентом КДБ і мав таємне прізвисько "Бор".

У мемуарах Г. Кіссинджер підтвердив, що у 1970-х рр., коли він працював держсекретарем США, таємно зустрічався з радянським послом А. Добриним та офіцером КДБ Б. Седовим. Зміст окремих розмов, у яких йшлося про засекречену інформацію щодо зовнішньої політики США, був відомим Федеральному бюро розслідувань (ФБР) із донесень агента "Тритона". Під цим ім'ям значився завербований ЦРУ в Колумбії секретар посольства Городник, який передав американцям копію телеграми розмови А. Добриніна з Г. Кіссинджером. Отже, документи свідчать, що держ-

секретар видавав таємну інформацію про напрями зовнішньої політики своєї країни, проте ФБР не вдалося його скомпрометувати й звинуватити у зраді.

Прикметно, що жоден з агентів, яких викрив А. Голіцин, не був заарештований чи звільнений із посади. Напрошується висновок, що в 1970-х рр. КДБ перетворився зі спецслужби на таємний орден, "глибинну державу", що співпрацювала з іншими спецслужбами, впливаючи на уряди різних країн.

До цієї гри долучилася навіть Православна церква, що, на завдання Комітету у справах релігій, пішла на міжконфесійні екуменічні контакти за кордоном, попри те, що всередині країни її представники засуджували екуменізм як масонське вчення. Про це добре знали спецслужби з обох боків "залізної завіси", але жодним чином не протидіяли. Чому?

Чи була така ситуація наслідком "договору Абеляра", судити важко. Проте якщо ця угода реально існувала, то, безсумнівно, сприяла перемозі "вільних мулярів" із ЦРУ. Президент США й колишній керівник Центрального розвідувального управління Дж. Буш, коментуючи "серпневу революцію" 1991 р. у Росії, зауважив: "Це була не лише перемога демократії, а й наша — перемога ЦРУ"

Формування глобальної "глибинної держави" підкорено одній меті — встановленню нового світового ладу, про що Дж. Буш офіційно заявив після закінчення війни з Іраком. Керувати новим світом бажають послідовники Б. Баруха, Дж. Шиффа і Л. Троцького, що створюють латентні структури, масонські ложі тощо [6]. У ХХ ст. на шляху до цієї мети знищено десятки мільйонів людей, та глобальна "глибинна держава", закувавши вудила, мчить до "світлого майбутнього", мріючи про планетарну владу. Утім, людство ще не сказало свого останнього слова...

Російські підходи до США: хто здивував, той переміг. Події 2016—2017 рр. різко змінили позицію політичних сил на Заході та у світі. Успіх референдуму щодо виходу Великої Британії з ЄС, сенсаційна перемога Д. Трампа, атмосфера "останнього бою" на "краю провалля" на президентських виборах у Франції, різке посилення правонаціоналістичного курсу влади в Польщі, Угорщині й низці інших країн Центральної Європи — усі ці події змістили "правий поворот" із неолиберального мейнстріму (і реакції на нього) у фокус глобальної уваги.

"Ми забираємо владу у Вашингтона, округ Колумбія, і повертаємо її назад вам, американському народові" — нова риторика Трампа. Нетрадиційна ораторська манера й поворот до правонаціоналістичного курсу дали життя новому терміну-ярлику: "трампізм". Водночас прихід до влади чинного президента США не був випадковим — це результат запиту американського суспільства на трансформацію політичної системи.

Трампізм має глибокі корені в американській політичній історії, відбиваючи певну систему цінностей. У своїй соціальній базі він спирається на блок інтересів, що сполучає й ліві, й праві елементи. Трампізм — це новий підхід до розв'язання старих проблем, у тому числі економічних. Ця політика підтримує інтереси середнього

капіталу й спрямована на те, щоб послабити великий капітал. Основна база трампізму — американський внутрішній ринок і його захист.

Яке майбутнє чекає на трампізм? Чи перекинеться "правий бунт" на Європу? І як Україні слід ставитися до змін, що відбуваються у Сполучених Штатах?

Послання Д. Трампа "Про стан у країні", адресоване обом палатам Конгресу, судячи з усього, було ретельно підготовлено й неодноразово відредаговано. Звісно, численні уїдливі критики все одно знайшли, за що зачепитися. Президент, на їх думку, нахабно приписав собі економічні досягнення адміністрації Б. Обами, безсоромно перебільшив свої успіхи в зовнішній політиці, недостатньо різко висловився щодо Кремля тощо. Проте загалом виступ виявився доволі поміркованим і за тональністю, і за змістом. Жодних особистих образ на адресу опонентів, жодних сумнівних експромтів і двозначних метафор, жодного епатажу поважної публіки — усе стримано, збалансовано, навіть стильно, в найкращих традиціях Р. Рейгана чи Д. Ейзенхауера. Президент Трамп простягнув руку політичним супротивникам, закликавши американців тісніше об'єднатися навколо зоряно-смугастого прапора в цей "не найпростіший" для країни час.

Звичайно, від базових принципів республіканської ідеології президент не відмовився — ані у внутрішній, ані в зовнішній політиці, проте його виступ на Капітолійському пагорбі свідчить: колишній бунтар і позасистемний кандидат, невтомний борець проти вашингтонського істеблішменту й "глибинної держави" фактично визнав свою поразку. Д. Трампу набридло воювати, найрадикальніші гасла його програми залишилися в далекому 2016-му. Багато колишніх соратників встигли перетворитися на непримиренних супротивників, а господареві Білого дому його республіканські партійні бонзи дали ясно зрозуміти, що порядкувати на власний розсуд йому ніхто не дозволить.

Прикметно, що під час виступу Д. Трампа в залі засідань Конгресу США фракція Демократичної партії також поводитися вкрай мирно: не переривала оратора, не полишала своїх місць і навіть кілька разів нагородила красномовство президента нетривалими оплесками. Загалом, простягнута рука Д. Трампа не зависла в повітрі...

Трампізм набагато ширший за політичну фігуру чинного президента США й не прив'язаний безпосередньо до його політичних дій. Водночас питання про те, чи вдасться особисто Д. Трампу стримати тиск старого вашингтонського істеблішменту та не відступити від своєї передвиборчої платформи, є для порушеної теми вторинним. Важливіше те, що глобальна політична хвиля, викликана електоральним успіхом Д. Трампа, сприяла сформуванню принципово нової ідеології й нової системи цінностей.

Якщо у протистоянні "системних" і "антисистемних" політичних сил у США справді відбувається перелом на користь перших, то й Росії змінювати тактику щодо Вашингтона не слід. Не так вже й суттєво, скільки разів у своїй промові Д. Трамп згадав Москву та які саме епітети використав стосовно Росії й Китаю. Врешті-решт, усе це — лірика й стилістичні

тонкощі. Важливіше інше — "глибинна держава" впевнено зміцнюється, а карнавальна політична революція у Вашингтоні обертається повзучою контрреволюцією. І в найближчій перспективі Росії доведеться стикатися саме з "глибинною державою", що фактично вже виграла позиційну війну з обраним президентом-популістом.

Висновки. Звичний алгоритм російсько-американських стосунків завжди будувався за принципом "зверху-вниз". Спочатку двостороння зустріч на найвищому рівні, згодом — контакти високопоставлених чиновників, услід — взаємодія між військовими, бізнесменами, експертами, лідерами громадянського суспільства. Глави двох країн (Л. Брежнев — Р. Ніксон, М. Горбачов — Р. Рейган, Б. Єльцин — Б. Клінтон) приводили в рух важелі величезних, важких і рипучих державних машин, а ті поступово передавали бюрократичну енергію новим учасникам співпраці.

Цей алгоритм при Д. Трампі не працюватиме. Навіть якщо вдасться провести повноцінний російсько-американський саміт (наскільки відомо, нині такий захід навіть не планується), то запустити важелі співпраці "згори-вниз" не вийде. "Глибинна держава" не дозволить, Конгрес не підтримає, а вашингтонські аналітичні центри й національні засоби масової інформації безжально розкритикують будь-що, навіть найскромніші кроки Д. Трампа назустріч Москві. У найкращому разі їх потрактують як вияв наївності, непрофесіоналізму й безвідповідальності, а в гіршому — як свідому зраду національних інтересів США.

Виходить, слід рішуче змінювати алгоритм і будувати стосунки не за принципом "згори-вниз", а за принципом "знизу-вгору". Не розраховувати на доброзичливо налаштованого "позасистемного" президента, а працювати із "системою" загалом. Нехай навіть така робота ще тривалий час буде непомітною, не завжди приємною й не надто ефективною.

По-перше, не потрібно демонізувати "глибинну державу", котру в Москві сприймають як осереддя світового зла й цитадель патологічних ненависників Росії. Безумовно, більшість чиновників Держдепу чи ЦРУ, співробітників апарату Конгресу США, експертів зі столичних мозкових центрів не належить до палких прихильників В. Путіна, але ці люди щонайменше набули досвіду взаємодії з Москвою і навряд чи їх слід вважати впертими параноїками, екзальтованими конспірологами чи генетичними русофобами.

По-друге, час змінити ставлення до керівництва Демократичної партії США. Чомусь (імовірно, за інерцією) адміністрацію Б. Обама постійно згадують недобрим словом, протиставляючи один одному нинішнього й попереднього президентів. Обама поганий, а Трамп хороший? Однак уперті факти свідчать про інше. Наприклад, Обама проводив послідовний курс на зближення з Іраном, а Трамп повернувся до максимально жорсткого тиску на Тегеран. Обама дотримувався міжнародного консенсусу щодо статусу Єрусалиму, а Трамп його зруйнував. Обама так і не зважився на прямі військові дії проти Б. Асада, а Трамп, не коливаючись, віддав наказ про ракетний удар по

сирійській авіабазі Еш-Шейрат. І хто ж тоді створив для Росії більше проблем — демократи чи республіканці?

Авіаудар США по сирійській військово-повітряній базі ознаменував рішучу зміну курсу Д. Трампа й відхилення від принципу "Америка понад усе", що був задекларований під час передвиборчої кампанії та неухильно реалізовувався перші 77 днів президентської каденції. Виправдовуючи удар потребою запобігти загибелі "беззахисних немовлят" і подальшому застосуванню хімічної зброї, Д. Трамп докорінно переглянув наріжний принцип своєї президентської кампанії.

По-третє, Росія ніколи не зможе відновити стосунки з Вашингтоном, не змінивши ставлення до себе з боку американського суспільства. З ним слід взаємодіяти безпосередньо, через голови дипломатів, чиновників і політиків. Зруйнувати стійкі антиросійські стереотипи, міцно вкорінені у свідомості пересічного американця, буде вкрай важко, але, не зробивши цього, Росія не рухатиметься вперед і на офіційному рівні. І в цьому разі однієї пропаганди замало. Потрібні нестандартні, несподівані, парадоксальні, а головне — конкретні й усім зрозумілі дії, що руйнують традиційну логіку конфронтації. До того ж вони потрібні саме сьогодні, коли Америка чекає від Кремля лише нових інтриг, "заходів у відповідь" чи інших ворожих кроків. Чом би, нарешті, не скасувати "закон Діми Яковлева", що забороняє американцям усиновлювати російських дітей? Чом би не відновити російсько-американські освітні програми, перервані російською стороною в односторонньому порядку? Чом би не переглянути у бік скорочення список американських "небажаних організацій", котрим заборонено працювати в Росії? І нехай закоренілі експерти й жваві журналісти гадають, який новий план вигадали підступні росіяни. Як полюбляв говорити О. Суворов, "хто здивував, той переміг".

Відновлення стосунків Росії зі Сполученими Штатами — завдання не на один рік. Воно виходить далеко за межі чотирирічного терміну правління Д. Трампа, але насамперед слід принаймні змінити усталений алгоритм взаємодії двох країн, не сподіваючись на містичну піраміду політичної влади, що незбагнено виникає під час спілкування людей, які самотньо стоять на її вершинах.

Проте, як свідчить історія, далеко не все залежить від президентів і у процесі ухваленні рішень потрібно зважати на "глибинні держави" обох країн. "Глибинна держава" США складається з раціональних професіоналів, з якими завжди легше взаємодіяти, ніж з аматорами-романтиками. Попри численні недоліки саме "глибинна держава" обмежує найекзотичніші й потенційно найнебезпечніші зовнішньополітичні дивацтва Д. Трампа. І найближчим часом Росія контактуватиме саме з "глибинною державою", що фактично вже виграла позиційну війну з чинним американським президентом.

Для України вкрай гострою є проблема стосунків Росії та США, від яких суттєво залежить мир на нашій землі та економічний розвиток країни, а отже в наступних розвідках розглянемо ґрунтовніше, що являє собою американська "глибинна держава" й чому вона воює проти Д. Трампа.

(Далі буде)

Список використаної літератури

1. Бжезинский З. Великая шахматная доска / З. Бжезинский ; [пер. с англ. Уральской О. Ю.]. — Москва : Междунар. отношения, 1999. — 254 с.
2. Сенченко Н. И. "Novus ordo seclorum", или Путь к глобальной колонии / Н. И. Сенченко. — Киев : КИТ, 2016. — 303 с.
3. Игнатьев А. Н. "Пятая колонна" / А. Игнатьев. — 2-е изд, перераб. и доп. — Москва, 1998.
4. Виноградов А. Тайные битвы XX века / А. Виноградов. — Москва : Олма-пресс. 1999. — 462 с.
5. Широнин В. КГБ—ЦРУ. Секретные пружины перестройки / Вячеслав Широнин. — Москва : Ягуар, 1997. — 288 с.
6. Becker A. S. Managing U.S.-Soviet relations in the 1990s. / A. S. Becker, A. L. Horelick // RAND. R-3747-RC. — January 1989. — 56 с.

Mykola Senchenko**Is there a "deep state" in Russia?**

The seventh issue of the Bulletin of the Book Chamber published an article "Deep states — reality or utopia?", which explored the phenomenon of this phenomenon. them deep state.

It is noted that the "deep state" is not just lobbying, but a shadow government, sometimes more powerful than the real one. As a subject of governance, the "deep state" is a conglomeration of groups focused on fulfilling the main strategic goal, which it considers a priority for the country in which it operates. Often the "deep state" seeks to influence the activities of formal authorities so much that it can paralyze their work in general.

It was found that in the modern Russian Federation, a "deep state" is just being formed, which significantly affects the country's relations with the United States and Ukraine. The task of Russia's "deep state" is expansion: economic, informational, political, military — that is, it has an imperial goal, which it considers the only form of survival of the Russian Federation. Obviously, there are several levels of depth, a certain center and its peripheral circle, influencing politics against the interests of major financial groups and former administrative teams, but the most obvious signs of a "deep state" in Russia are the capture of Crimea and victory in Syria. The Russian imperial project is a historical inevitability, and hence an inevitable Russian "deep state."

Keywords: "deep state"; USSR; capitalism; shadow government; new world order; nationalism

References

1. Bzhezinskij Z. (1999). *Velikaya shahmatnaya doska*. Moskva: Mezhdunar. otnosheniya.
2. Senchenko N. I. (2016). "Novus ordo seclorum", ili Put k globalnoj kolonii. Kiev: KIT.
3. Ignatev A. N. (1998). "Pyataya kolonna". Moskva.
4. Vinogradov A. (1999). *Tajnye bitvy XX veka*. Moskva: Olma-press.
5. Shironin V. (1997). *KGB—CRU. Sekretnye pruzhiny perestrojki*. Moskva: Yaguar.
6. Becker A. S., Horelick A. L. (1989). Managing U.S.-Soviet relations in the 1990s. *RAND. R-3747-RC*, january.

Надійшла до редакції 19 серпня 2020 року

ЖУРНАЛІСТИКА ТА ЗМІ

УДК 378.091.33-028.22-043.5:070-051(045)
DOI: 10.36273/2076-9555.2020.8(289).44-48

Олена Куликова,

кандидат наук із соціальних комунікацій,
старший викладач кафедри журналістики ХДАК,
e-mail: lenaafan23@gmail.com

Використання інноваційних педагогічних технологій у підготовці журналістів соціокультурного профілю

У статті розглянуто аспекти застосування інноваційних педагогічних технологій у підготовці майбутніх журналістів соціокультурного профілю під час вивчення курсу "Історія журналістики". Освітній процес передбачає проведення занять із використанням традиційних (лекції, бесіди) та інноваційних методів навчання (дискусії, диспути, мозковий штурм, дебати, тренінги, екскурсії до редакцій, радіо- й телестудій, проєктне навчання тощо).

Докладно розглянуто інноваційні методики викладання дисципліни, до яких належать: засоби організаційно-навчальної діяльності; упровадження сучасних педагогічних технологій; підвищення рівня мотивації до навчання; використання аудіовізуальних засобів і комп'ютерних технологій тощо.

Оскільки більшість сучасних студентів виросли в умовах екранної культури, є візуалами й активно користуються сучасними технологіями, викладання у форматі класичних лекцій і семінарів втрачає ефективність. Отже, головну увагу зосереджено на процесі організації інтерактивного навчання з використанням мультимедійних технологій візуалізації інформації, що сприяє узагальненню та аналізу теорії й практики.

Проаналізовано вплив інноваційних педагогічних технологій на формування професійних компетенцій, умінь і навичок у студентів. Підсумовано, що впровадження інноваційних педагогічних технологій у викладання навчальної дисципліни "Історія журналістики" сприяє підвищенню ефективності проведення занять, формуванню комунікативних навичок і вмінь, набуттю досвіду інтерактивної діяльності, діалогічній взаємодії й креативній упевненості.

Ключові слова: інноваційні педагогічні технології; мультимедійні технології; підготовка журналістів; історія журналістики; критичне мислення; професійні компетенції; візуалізація інформації; фасилітація